

NICEEA- CETATEA MĂRTURISITOARE

Preot asist.univ.dr. Adrian D. Covan

Abstract : The most important issue debated in Nicaea was Arian heresy. Against the dogmatic doctrines formulated by Arie who asserted that there was a time when the Son did not exist, that He has a start in time, being of a substance or essence (οὐσία) different from the Father's, that the Son is a creature subdued to change and even capable of falling into sin, those from the synod confessed Son's divinity, His equality and consubstantiality with God-Father.

Keywords: Nicaea, arian heresy, Holy Fathers, ὁμοούσιος, nicaene Creed.

Niceea (Iznic-ul de azi, în Turcia, după numele lacului pe malul estic al căruia este aşezată) este singura cetate de pe mapamond, care timp de câteva milenii a fost capitală a patru mari imperii. Burgul a fost construit pe locul cunoscut la origine purtând denumirea de Ancora sau Helicora. Un oraş numit Antigonía a fost construit pe acelaşi loc, spre sfârşitul secolului IV (î. Hr), de regele macedonean Antigon I Monoftalmul (cel cu un singur ochi), unul dintre foştii generali ai împăratului Alexandru cel Mare. Există două versiuni legate de felul cum şi-a primit Niceea numele. Conform primei versiuni, oraşul a ajuns sub controlul comandantului trac Lisimah care, în anul 301 î. Hr., a redenumit cetatea după numele soţiei sale, Nikaea, fiica lui Antipatros. După cea de-a doua versiune, oraşul a fost fondat de oamenii împăratului Alexandru Macedon. Apropierea de Constantinopol (la numai 70 de kilometri) a contribuit la folosirea oraşului pentru evenimentele importante care au implicat de-a lungul veacurilor Biserica şi pe împăraţii romani. Cetatea era înconjurată de un zid lung (4426 de metri), care se păstrează aproape intact şi în zilele noastre.

Pe lângă importanţa sa istorică, avută în perioada de dinaintea apariţiei creştinismului, Niceea reprezintă leagănul de naştere al vieţii dogmatice ecleziale, întrucât aici, sub aripile proniatoare ale Sfântului Duh şi sub vigilenţa observaţie a bazileilor bizantini, spinoasele controversate teologice şi-au aflat limpezimea, prin erudiţia duhovnicească şi cărturărească a Părinţilor teofori.

Studiul de faţă conţine crâmpie din teza noastră de doctorat, lucrare intitulată: Subordinaţionismul ca erezie antitrinitară şi combaterea lui la primele două Sinoade ecumenice, ce a văzut lumina tiparului, cu binecuvântarea Înaltpreasfinţitului Părinte Ioan Selejan, Arhiepiscopul Timişoarei şi Mitropolitul Banatului, sub egida publicistică a editurii

Astra Museum din Sibiu, în luna iulie a.c. Prin prezentul material, intitulat sugestiv: Niceea – cetatea mărturisitoare, dorim să facem publice cititorilor mărturiile istorice și doctrinare, care compun simfonia dogmatică niceeană.

Dezbaterile care definesc tabloul ideatic al Sinodul I ecumenic îi au ca actori principali pe Arie și pe Sfântul Atanasie cel Mare, așezați într-o orientare antitetică. Convocarea acestei sinaxe universale a episcopatului creștin de către împăratul Constantin cel Mare a fost un fapt absolut necesar, nu doar pentru a stabili liniștea în Biserică, perturbată de disputele dintre ortodocși și arieni în rândul creștinilor din Imperiu, ci și pentru a sistematiza vechea credință a Bisericii Sobornicești. În cuvântul de deschidere a lucrărilor primului Sinod ecumenic, împăratul a insistat pe acordul învățăturii Bisericii cu dogmele apostolice¹. La sinod au participat între 250 și 300 de episcopi, provenind din Europa apuseană, Africa de Nord, din provinciile Orientului Apropiat și ale Asiei Mici. Cifra tradițională de 318 Părinți este simbolică; ea se referă la cei 318 servitori ai lui Avraam (Facere 14, 14)². Dintre episcopii prezenți, majoritatea au mărturisit dreapta credință. Șaptesprezece, însă, erau apropiați ai lui Arie, dintre care amintim: Minifantus al Efesului, Patrofil al Schitopolei, Teogoniu al Niceii, Narcis al Neroniadei, Teonas al Marmaricii, Secundus al Ptolemaidei, Eusebiu al Nicomidiei, ultimii trei fiind și cei mai înverșunați apărători ai lui Arie. Iată în ce fel a fost zugrăvită icoana primului Sobor ecumenic: „Casă și deasupra Sfântul Duh și Sfântul Constantin șezând în mijloc pe scaun; și în cele două părți ale lui șezând acești sfinți arhieri îmbrăcați arhiereste: Sfântul Silvestru, papă al Romei, Alexandru al Constantinopolei, Alexandru al Alexandriei, Eustatie al Antiohiei, Macarie al Ierusalimului, Sfântul Pafnutie Mărturisorul, Sfântul Iacob al Nisibei, Sfântul Pavel al Neocezareei și alți arhieri și părinți șezând de jur-împrejur și în mijlocul lor un filosof minunându-se. Și înaintea lui, Sfântul Spiridon având o mână întinsă către dânsul și cu cealaltă strânge o cărămidă din care iese foc și apă... Și Arie, și el stând cu îmbrăcămintea preotească. Și înaintea lui, Sfântul Nicolae avându-și mâna cea dreaptă întinsă ca să lovească cu palma. Și ereticii cei de un cuget cu Arie, șezând mai jos decât toți. Iar Sfântul Atanasie din Alexandria, diacon, tânăr, fără de barbă, șezând serie: «Cred întru Unul Dumnezeu...»»³.

Termenii care definesc ansamblul existențial divin sunt pilonii lexicului dogmatic creștin: οὐσία (în limba latină natura, ae) și ὑπόστασις (în limba latină substratum). Obârșia

¹ Dumitru Stăniloae, *Noțiunea dogmei*, în *Studii Teologice*, nr. 9-10/1964, p. 547.

² Ioan Rămureanu, *Sinodul I Ecumenic de la Niceea de la 325. Condamnarea ereziei lui Arie. Simbolul niceean*, în *Studii Teologice*, nr. 1-2/1977, p. 26-31 și 32-33; Bernard Sesboüé și Joseph Wolinski, *Histoire des Dogmes. Le Dieu du Salut*, vol. I, Éd. Desclée, Paris, 1994, p. 244.

³ Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Ed. Sofia, București, 2000, p. 218.

diferențurilor interpretative, ortodox și subordinaționist, îl reprezintă tocmai raportul dintre ființă și ipostas, cu aplicabilitate la aria nețârmurită a geografiei Divinului.

Arie a cugetat un Dumnezeu unic în ființă, dar confunda ființa cu persoana. Acest lucru se datora faptului că, în glosarul filosofiei grecești, termenii ființă și ipostas comportă același înțeles. Ereziarhul poziționa la polul opus nașterea Fiului față de nenașterea Tatălui, subclasându-L pe Cuvântul elohimic în rândul ființelor create. Se ridica, astfel, barajul împotriva panteismului, fiind imposibil ca Dumnezeu să se identifice cu materia, principiul decadentei de la realitatea spirituală inițială⁴. Diferența dintre nenaștere și naștere era privită prin lupa temporalității. În timp ce nenașterea presupune veșnicia (atemporalitatea) Celui ce o posedă, nașterea era înțeleasă ca un accesoriu cronologic. Altfel spus, zămislirea Fiului coincide cu momentul de început al timpului, reper situat la liziera dintre veșnicie și timp. Nenașterea și nașterea erau redată într-o manieră pur ontologică, iar nu personală. Nenașterea Tatălui și nașterea Fiului trebuie înțelese ca procese eterne, plasate în adâncul insondabil al Treimii ad intra, sau ca proprietăți negative ale Ipostasurilor dumnezeiești, nicidecum ca aspecte ce denotă infinita discrepantă dintre Creator și făpturile Sale. Deosebiți după ființă, conchidea Arie datorită antitezei nenaștere-naștere, nu se poate vorbi despre un Fiu natural, ci, cel mult, de un Fiu adoptiv al Tatălui. Astfel, Tatăl Cel nenăscut era cu totul deosebit de Fiul, zămislit de Tatăl spre a fi începutul întregii creaturi. Ce nu s-a înțeles, e faptul că nu ființa reprezintă principiul ontologic și ontogenetic al Sfintei Treimi, ci persoana Tatălui, Care din veci Își ipostaziază Sinele Său, pe a fi al Său, în Fiul prin naștere. Această logică trinitară nu putea fi concepută de arieni, odată ce era adus în discuție elementul creat. Ipostasurile Sfintei Treimi erau înțelese de arieni atât ca persoane, cât și ca ființe deosebite. Fiul nu-L poate cunoaște pe Tatăl, deoarece nu este unit după ființă cu El. În consecință, nu Li se poate atribui niciun fel de asemănare, Tatăl fiind nemărginit în toate, iar Fiul mărginit. Prin natura Sa infinit superioară, Tatăl are o slavă nesfârșit mai mare decât cea a Fiului, Care se înscrie în planul secund. Fiul nu poate fi socotit Înțelepciunea ipostatică a Tatălui, El fiind învățat de către Tatăl. „E vădit că de aceea a zis despre Sine că e în Tatăl și Tatăl în El, pentru că nici cuvintele ce le spunea n-a spus că sunt ale Lui, ci ale Tatălui, nici faptele nu sunt ale Lui, ci ale Tatălui, Care-i dădea puterea”⁵.

⁴ Thomas Spidlik, *Noi în Sfânta Treime*, traducere de Cristian Micaci, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2003, p. 37.

⁵ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul al treilea împotriva arienilor*, II, PSB 15, p. 327.

Lexemul care a stârnit pe rând valuri de nemulțumire, de reprobățiune, dar și de consfințire este ὁμοούσιος⁶, vocabulă ce reprezintă sumumul confruntărilor ideologice dintre filosofia greacă și percepția teologică creștină. El era antidotul optim împotriva maladiei ariene care cangrena fără milă Biserica – Trupul lui Hristos.

Termenul este preluat de către Sfântul Atanasie cel Mare din garnitura doctrinară a ereticului antitrinitar Pavel de Samosata, motiv pentru care s-a evitat folosirea acestuia în Crezul de la Niceea. Pentru faptul acesta, atunci când unii dintre Părinții Sinodului I au cerut introducerea lui ὁμοούσιος în Simbol, ei au fost acuzați că ar susține erezia lui Pavel de Samosata⁷. Prin această vocabulă, acesta din urmă căuta să explice identitatea de ipostas dintre Tatăl și Fiul. Același termen îl întâlnim și la filosoful neoplatonic Plotin, apoi la Origen și la Dionisie al Alexandriei, fiind întrebuițat și de gnostici și monarhieni. Sinodul de la Antiohia, ținut în anul 269, odată cu condamnarea lui Pavel de Samosata interzicea, totodată, și folosirea lui ὁμοούσιος. Pe de-o parte, datorită utilizării eronate a acestui construct terminologic credal de către ereticul samosatean și de denominațiunile eterodoxe din perioada preniceeană, iar, pe de altă parte, din pricina faptului că „i se reproșa caracterul său prea material, dacă nu chiar materialist (în limba comună, ὁμοούσιος se folosea în legătură cu două obiecte, de pildă două monezi făcute din același material)”⁸. Ceva mai târziu, nucleul Simbolului niceean, va fi folosit în disputa teologică dintre ortodocși și arieni.

Astfel, „deoființă înseamnă unitatea concretă a Tatălui, Fiului și Sfântului Duh și nicidecum o unitate nominală; ὁμοούσιος, la Atanasie și vechii niceeni, este echivalent cu ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Dar dacă e astfel, atunci ὁμοούσιος este, ca să zicem așa, esența personală a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, în măsura în care fiecare dintre Ei este considerat separat de ceilalți, necontopindu-se cătuși de puțin cu un alt ipostas, fiind totodată nedespărțit de el. Dacă din punct de vedere terminologic, formal, cuvântul ὑπόστασις a devenit în principiu deosebit de οὐσία, atunci din punct de vedere al conținutului său, al semnificației lui logice, ὑπόστασις rămâne în mod hotărât același lucru ca și οὐσία. Incomparabila măreție a Părinților niceeni s-a exprimat tocmai în faptul că au îndrăznit să utilizeze expresii verbale total identice ca sens, învingând prin credință rațiunea, și datorită

⁶ Termen compus din pronumele de identitate ὁμο=aceiași, aceeași și adjectivul οὐσιος, derivat al substantivului οὐσία=ființă, natură sau substanță, însemnând consubstanțial, de aceeași ființă.

⁷ Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului*, vol. I, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1999, p. 114.

⁸ H. I. Marrou, *Biserica în antichitatea târzie 303-604*, traducere de Roxana Mareș, Ed. Teora, București, 1999, p. 45.

avântului lor curajos, au căpătat puterea de a exprima, chiar cu precizie pur verbală, taina inexprimabilă a Treimii”⁹.

În altă ordine de idei, el putea fi interpretat drept o împărțire a dumnezeirii între Tatăl și Fiul, împreună moștenitori ai aceleași substanțe divine, având vârste diferite, sau se putea înțelege imaginea unei părți a Tatălui, ceva tăiat din El, ajungându-se la două individualități distincte, având, însă, proprietăți esențiale. Această imagine anamorfotică o întâlnim în maniheism. După Mani, Tatăl și Fiul erau identici în împărțirea aceleași substanțe materiale, constituind împreună o singură ființă. Fiul este „născut ca o parte a Tatălui, de o ființă cu El”¹⁰. Cu alte cuvinte, ființa lui Dumnezeu era divizibilă, ca și natura în sens panteist, aflată într-o stare imperfectă. Deși îi lipsește blazonul biblic, ὁμοούσιος a fost considerat termenul optim în definirea echipotențialității interipostatice.

Pentru persoană se folosea termenul πρόσωπον, ce desemna fie originea, fie o mască teatrală; ulterior s-a naturalizat cu înțelesul de chip. Semnificativ este faptul că, în Occident, termenul persona era deja folosit de Tertulian în formula clasică: Una substantia et tres persones¹¹. Cu toate că se făcea distincția conceptuală dintre ființă și persoană, πρόσωπον n-a fost admis în Orient, tocmai pentru că era lipsit de conținut ontic și conducea la sabelianism. În locul lui, încă de timpuriu, Orientul creștin utiliza termenul ὑπόστασις, dar și acesta comporta un quantum de risc. Sinonimia dintre ființă și ipostas trimeia la o înțelegere triteistă a temei triadologice. Trebuia găsită, astfel, o exprimare care să evite atât triteismul, cât și monarhianismul modalist, difuzat de Sabelie. Deși s-a reușit acest fapt, grație contribuției nemijlocite a Părinților capadocieni, în principal a Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, constatăm, totuși, că și Sfântul Atanasie cel Mare menținea distincția clară între ființă, asociată cu ceea ce este Dumnezeu, fiind redată prin sintagma biblică: Cel ce este, și persoană, ca mod concret al firii sau Cineitate distinctă.

În privința folosirii termenului ὁμοούσιος, Sfântul Atanasie îl amintește o singură dată în tratatele sale teologice îndreptate împotriva arienilor: „Acesta este Fiul adevărat al Tatălui, prin fire, propriu ființei Lui, Înțelepciunea unic născută și Cuvântul adevărat și unic al lui Dumnezeu. Nu este creatură și făptură, ci Născutul propriu al ființei Lui. De aceea e Dumnezeu adevărat deoființă cu Tatăl adevărat... Căci e pecetea ipostasului Tatălui (Evrei 1, 3), și lumină din lumină și putere și chip adevărat al ființei Tatălui”¹².

⁹ Pavel Florensky, *Stâlpul și Temelia Adevărului*, traducere de Emil Iordache, Iulian Friptu și Dimitrie Popescu, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 40.

¹⁰ Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre sinoade*, XVI, PSB 16, p. 123-124.

¹¹ Tertulian, *Împotriva lui Praxeas*, 11-12, Migne, *Patrologia latina* (abbreviated infra PL) 2, 167 CD.

¹² Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul întâi împotriva arienilor*, IX, PSB 15, p. 163.

Părerile specialiștilor diferă cu privire la ceea ce a putut influența redactarea Simbolului de credință niceean. O bună parte dintre aceștia consideră că la baza acestuia a stat Simbolul dogmatic al Bisericii din Cezareea Palestinei, păstorită pe atunci de către cunoscutul episcop și istoric Eusebiu. O altă direcție mizează pe rolul lui Osiu de Cordoba, episcopul curții imperiale, ajutat și de episcopul Alexandru al Alexandriei. Un număr mai redus de cercetători leagă germeii Orosului dogmatic de la Niceea de Simbolul Bisericii din Ierusalim și chiar de Simbolul siro-palestinian. Eusebiu de Cezareea, unul dintre cei mai fideli susținători ai lui Arie, a lămurit într-o scrisoare pastorală, trimisă din Niceea credincioșilor săi din Cezareea Palestinei, cum au decurs lucrurile la Sinod, ca nu cumva aceștia să creadă că Sinodul a schimbat credința Bisericii de până atunci. În scrisoarea¹³ lui Eusebiu este menționat și Simbolul de credință al comunității creștine păstorite de el, simbol care a stat la baza formulării învățăturii dogmatice a Sinodului I ecumenic. Sinodali au supus analizei Simbolul de credință al Bisericii din Cezareea Palestinei, înlăturând din el expresiile care produceau confuzie în mintea multora. Astfel, expresia Cuvântul lui Dumnezeu a fost înlocuită cu aceea de Fiul lui Dumnezeu, deoarece termenul de Cuvânt sau Logos era întrebuițat în sens greșit de gnostici. Potrivit opiniei lor, Cuvântul este conceput ca un instrument prin care Dumnezeu, principiul bun, se apropie de materie, care este rea în sine, pentru a o organiza în forma ei finală. Concepția despre Logos a fost împrumutată, atât de ereticii gnostici cât și de Părinții Bisericii, din bagajul terminologic al filosofiei grecești, fiind folosită, mai întâi, de către filosofil Eladei. „Centrul filosofiei lor era acesta: Ce este Logosul? Iar răspunsurile filosofilor greci la această întrebare pot fi grupate în trei categorii principale:

- a. Logosul este ordinea universală a lumii, ca natură și cosmos;
- b. Logosul este lumea rațională, ca totalitate a legilor eterne, ca prototip rațional al lumii și al lucrurilor, ca idee de bine ce trebuie realizată în existența omului;
- c. Logosul ca plenitudine a puterilor formative ale lumii, ca Rațiunea universală a lumii, ca natură”¹⁴.

Astfel, după Platon, Logosul este identic cu Adevărul, Frumosul și Binele originar. Ilustrul gânditor grec accentuase mai ales rolul de Bine al Logosului, ca motor al ordinii universale și ca temelie al existenței adevărate. Numai în măsura în care omul ajunge să-și lege viața de Bine, el se salvează de sub puterea neștiinței și a haosului¹⁵.

¹³ Teodoret, Episcopul Cirului, *Istoria bisericească*, I, PSB 44, p. 52-55.

¹⁴ Marius-Ioan Slevas, *Teologia Logosului în abordarea filosofiei antice și a gândirii patristice a secolului al IV-lea*, în *Teologia*, nr. 1/2006, Arad, p. 196.

¹⁵ Platon, *Politika*, cartea VII, A514, A516, Ed. Flammarion, Paris, p. 34, apud Marius-Ioan Slevas, *stud. cit.*, p. 199.

În concepția stoică, Logosul joacă un rol dublu. El este numit când Dumnezeu, când natură. Lumea reprezintă o unitate, exprimată printr-o lege universală, lege care poartă amprenta Logosului. Manifestându-Se ca un simbol al rațiunii și al puterii divine, Logosul imprimă lumii o estetică aparte, determinând hotărâtor atât viața naturii, cât și pe cea a omului¹⁶.

Tocmai pentru a elimina ideea unui agent intermediar folosit la crearea lumii, sinodalii niceeni, pornind de la precizările Sfântului Atanasie cel Mare¹⁷, au înlocuit termenul de Cuvânt (Logos) cu cel de Fiu.

În Simbolurile vechi de credință ale Bisericii nu se găsește expresia Cuvântul lui Dumnezeu, ci aceea de Fiul lui Dumnezeu, ea fiind introdusă de către Eusebiu de Cezareea în Simbolul Bisericii sale. Termenul de Fiu arată mai bine identitatea de natură dintre Tatăl și Fiul, precum și faptul că Fiul e din Tatăl, așa cum El a fost crezut și mărturisit încă de la început: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu”¹⁸.

Expresia: cel mai întâi născut decât toată creatura, prezentă în Simbolul lui Eusebiu, a fost omisă cu desăvârșire, deoarece era folosită și de către arieni, putându-se crede că și Fiul are un început. Sintagma viață din viață era anevoie de înțeles, neprecizându-se că viața Fiului este identică cu viața Tatălui, fiind, astfel, exclusă din noul Simbol de credință. Mulți termeni din Simbolul niceean au fost preluați din paginile Noului Testament, mai ales din tezaurul scriptic al Tetraevangheliarului. Astfel, expresia: Unul-Născut din Tatăl, e preluată din Prologul Evangheliei a IV-a¹⁹. Fiul lui Dumnezeu este numit apoi lumină²⁰, prin deducție înțelegându-se că și Tatăl este lumină sau, mai bine zis, Izvorul luminii. Părinții ortodocși de la Niceea au apreciat faptul că Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat (Θεός ἀληθής), împotriva opiniei lui Arie, care vedea în Fiul un Dumnezeu impropriu, într-un sens mai larg, prin extensie, „căci deși I se spune Dumnezeu, nu e Dumnezeu adevărat, ci prin împărțășirea de har”²¹. Formularea: Unul născut, care din Tatăl s-a născut, adică din ființa Tatălui (τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς) este îndreptată împotriva afirmației eronate a lui Arie, conform căreia Fiul este creat prin voința Tatălui, dar nu din ființa Lui, ci din nimic. Această expunere, inspirată din teologia ioaneică, cum spuneam, precizează că Fiul este născut din Tatăl, fiind vorba de o naștere veritabilă. Dacă Fiul este un Fiu adevărat prin

¹⁶ Cicero, *De natura Deorum*, Ed. Flammarion, Paris, 1984, p. 9, apud *Ibidem*, p. 199.

¹⁷ Arhiepiscopul alexandrin nu accepta existența vreunui intermediar între Creator și creatură, Dumnezeu nefiind atât de redus în puterea Sa încât să nu poată crea.

¹⁸ *Matei* 16, 16.

¹⁹ *Ioan* 1, 14.

²⁰ *Ioan* 1, 9.

²¹ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul întâi către arieni*, VI, *PSB* 15, p. 161.

naștere, El moștenește substanța Celui care L-a zămislit, adică substanța Tatălui, precum se întâmplă în orice naștere naturală²². Împotriva lui Arie, care-L așează pe Fiul printre ființele create, sinodaliile definesc modul de proveniență a Fiului drept naștere, excluzând totalmente aspectul creat (γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα)²³.

Termenul de născut (γεννητός) respinge orice îndoială cu privire la modul în care Fiul își dobândește existența, spre deosebire de făcut (γενητός), care-l plasează în inferioritate față de Tatăl, prin faptul că, în calitate de creatură, Fiul este total străin de esența lui Dumnezeu. „Așa au cugetat Părinții de la Niceea, când numind pe Fiul cel Unul-Născut lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat și recunoscându-I și alte însușiri de acest fel, la urmă I-au adăugat și expresia deoființă. După cum nu-i cu puțință ca cineva să-și închipuie că ar exista vreo deosebire între lumină și lumină, între adevăr și adevăr, tot așa nu se poate concepe deosebirea între ființa Celui Unul-Născut și între cea a Tatălui, din Care S-a născut”²⁴.

Simbolul de credință niceean continuă cu prezentarea actelor iconomice ale Fiului lui Dumnezeu înomenit: întruparea, moartea pe cruce, învierea, înălțarea la ceruri, a doua Sa venire și judecata universală. Toată această parte, care tratează realitatea deplinei umanități a Mântuitorului Iisus Hristos, este îndreptată împotriva dochetismului, erezie care nega umanitatea reală și integritatea a Logosului întrupat în favoarea uneia aparente.

Dar, pentru Părinții de la Niceea, partea cea mai dificilă a fost căutarea unor termeni care să lămurească pe deplin identitatea de natură dintre Tatăl și Fiul. Astfel, discuțiile s-au fixat pe expresiile: născut din ființa Tatălui și de o ființă cu Tatăl, care reprezintă esența învățăturii dogmatice a Sinodului I ecumenic. Ele nu au fost acceptate de partida arienilor, motivându-se că nu au proveniență biblică. Adepții lui Arie au invocat faptul că mulți dintre Părinții care au trăit în perioada anteniceeană (amintim aici și cazul lui Dionisie Alexandrinul) au evitat termenul deoființă pentru simplul fapt că nu aparține glosarului biblic²⁵. „Murmurul lor, ca și cum aceste cuvinte nu ar fi fost rostite prin autoritatea Scripturilor, este dovedit chiar de către aceștia a fi deșertăciune. Căci chiar aceia care afirmau cu împietate – și nu după cele scrise, întrucât nicăieri nu se găsește deplin spus lucrul acesta, că e din ceea ce nu este și că a fost cândva când nu era – îi învinuiesc pe ceilalți. De aceea ei nu au fost condamnați din cauza cuvintelor scrise, ci prin cele înțelese cu cuget curat”²⁶. Se impunea folosirea unei

²² Bernard Sesboüé, Joseph Wolinski, *op. cit.*, vol. I, p. 246.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola IX*, III, *PSB* 17, p. 143.

²⁵ Nicolae Chifăr, *op. cit.*, p. 116.

²⁶ Casiodor, *Istoria bisericăscă*, II, 7, *PSB* 75, p. 89.

terminologii adecvate, pentru a evidenția faptul că Fiul lui Dumnezeu, nu numai că Se situează deasupra creaturilor, dar Se și distinge ființial de ele prin faptul că Se naște din Dumnezeu-Tatăl și posedă aceeași natură spirituală cu Acesta. Fiul nu este făcut, ci născut din Tatăl și de aceeași ființă cu Născătorul Său (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ). Raportul dintre teologie și iconomie în cadrul Sfintei Treimi, bine conturat de către Părinți niceeni, a întărit și mai mult faptul că ὁμοούσιος este cel mai în măsură să demonstreze dumnezeirea lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii. Astfel, „credința mărturisită la Niceea, atât în formularea originală, cât și în interpretarea apărătorilor ei, era o mărturisire, deopotrivă, cosmologică și soteriologică, întemeiată pe convingerea că numai Cel care a creat universul îl putea mântui pe om și, pentru aceasta, El trebuia să fie Dumnezeu, nu făptură creată”²⁷. Pe bună dreptate, ὁμοούσιος, epicentrul teologiei niceene, poate fi considerat sinteză a învățaturii despre Hristos, Unul din Sfânta Treime, încât: „nu cred că prima întrebare ecumenică este: Ce părere ai despre Biserică? Nici măcar: Ce părere ai despre Hristos? S-ar naște dialogul din această confuzie actuală dacă prima întrebare pusă ar fi: Ce părere ai despre homoousion-ul niceean?”²⁸.

În consecință, Părinții Sinodului I ecumenic au stabilit următoarea Mărturisire de credință:

„Credem într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernic, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut din Tatăl, adică din ființa Tatălui (ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας), Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut (γεννήτεντα), nu făcut (ποίητεντα), Cel de o ființă cu Tatăl (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ) prin Care toate s-au făcut, cele din cer și cele de pe pământ. Credem în Cel Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire S-a coborât din Cer și S-a întrupat și S-a făcut om, a pățimit și a înviat a treia zi; S-a suit la cer și vine ca să judece pe cei ce trăiesc și pe cei morți.

Credem și în Duhul Sfânt.

Iar pe cei care spun că: a fost un timp când (Fiul) nu era, că nu a fost înainte de a fi născut, precum și că a fost făcut din cele ce nu există, sau că este dintr-un alt ipostas, sau

²⁷ Jaroslav Pelikan, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării creștine, I – Nașterea tradiției universale (100-600)*, traducere de Silvia Palade, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 218.

²⁸ Idem, *Credo. Ghid istoric și teologic al mărturisirilor de credință în tradiția creștină*, traducere de Mihai-Silviu Chirilă, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 288.

substanță sau zic că Fiul lui Dumnezeu este schimbător și nu mereu același, Sfânta Biserică sobornicească și apostolică îi anatematizează”²⁹.

Simbolul dogmatic (Crezul) niceean constituie o expunere oficială a dreptei credințe (ἔκθεσις) împotriva ereziei ariene, având, în mod deplin, un veritabil statut doxografic și doxologic. Fără îndoială, cel mai consistent argument împotriva arianismului a fost constanta deviză soteriologică a Sfântului Atanasie, și anume doar Iisus Hristos, singurul și adevăratul Dumnezeu întrupat, putea răscumpăra omenirea din abisul păcatului și al morții, imprimându-i pentru veșnicie pecetea vieții entheosice.

---

²⁹ Teodoret, Episcopul Cirului, *op. cit.*, p. 53.